

Освітній рівень дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, як фактор впливу на формування трудових ресурсів України

Н. РЯБЦЕВА,
Київський національний економічний університет
ім. Вадима Гетьмана

У статті проаналізовано освітній рівень дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; побудовано графічні моделі, які відображають динаміку чисельності учнів ПТНЗ та ВНЗ усіх рівнів акредитації з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за останні десять років та дозволяють прогнозувати цю динаміку на майбутнє. Сформульовано рекомендації щодо підвищення освітнього рівня дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

В статье проанализирован уровень образования детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки; построены графические модели, которые отображают динамику численности учащихся в профессионально-технических учебных заведениях и ВУЗах всех уровней аккредитации из числа детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки, за последние десять лет и позволяют прогнозировать данную динамику на будущее. Сформулированы рекомендации по повышению уровня образования детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки.

The article analyzed level of education of orphans and children deprived of parental care, we give graphical models which represent dynamics of the number of students in vocational-technical schools and universities at all levels of accreditation from the number of orphans and children deprived of parental care over the last ten years, and allow to predict the dynamics of this in the future. Also, this article offers recommendations to improve education for orphans and children deprived of parental care.

Ключові слова: освіта, трудовий потенціал, працевлаштування дітей-сиріт, освітній рівень дітей-сиріт, трудові ресурси.

Постановка проблеми. Трудові ресурси як економічна категорія відображають частину населення країни або її адміністративно-територіальну одиницю, що має здатність до суспільно-корисної праці. Це потенціал здатності до праці, який суспільство має в своєму розпорядженні на певний момент часу.

Трудові ресурси як планово-розрахункова категорія охоплює осіб обох статей у працездатному віці, які потенційно можуть брати участь у виробництві товарів та послуг. В умовах планової економіки чисельність і структура трудових ресурсів були одними з основних показників статистики зайнятості. Вони мають важливе значення й в умовах ринкової економіки, оскільки інтегрують такі категорії, як економічно активне населення, у тому числі зайняті та безробітні особи та еконо-

мічно неактивне населення в працездатному віці (схема 1)¹.

Основним джерелом поповнення трудових ресурсів є молодь, яка вступає в працездатний вік. Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, – це невід’ємна частина української молоді і поліпшення їхнього освітнього рівня є вагомим чинником наближення якісних характеристик трудових ресурсів України до бажаних значень у найближчому майбутньому.

Наведене обумовлює актуальність статті, в якій проаналізовано освітній рівень дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Останні дослідження та публікації. Окремі питання трудових ресурсів та трудового потенціалу досліджують такі вчені і фахівці: А. Калина, О. Чалий, А. Лобза, І. Бажан. Результати їх досліджень викладені в наукових працях: «Економіка

¹ Калина А. В. Економіка праці: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: МАУП, 2004. – С. 9



Схема 1. Структура трудових ресурсів

праці»; «Трудові ресурси: аспекти формування та розвитку»²; «Трудовий потенціал України: формування та використання»³.

Невирішеною частиною проблеми є те, що до цього часу не було досліджено освітній рівень дітей-

сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні.

Формування цілей дослідження. Метою цієї статті є формулювання рекомендацій щодо підвищення освітнього рівня дітей-сиріт та дітей, позбав-

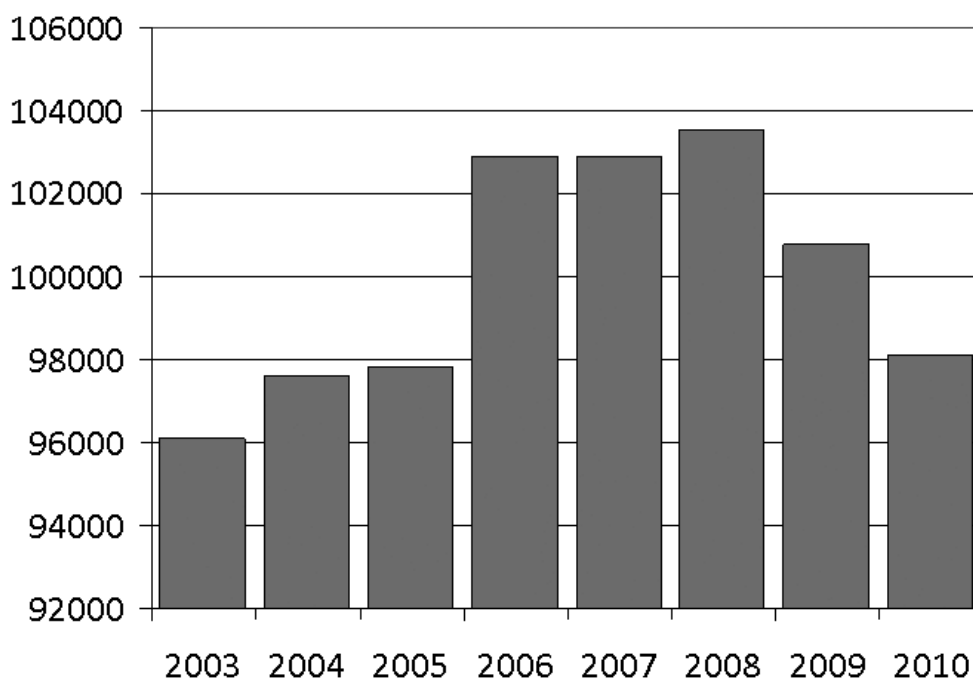


Рис. 1. Динаміка чисельності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні.

²Чалий О. І. Трудові ресурси: аспекти формування та розвитку/ О. І. Чалий, А. В. Лобза. – Д.: Дніпропетровський держ. фінансово-економічний ін-т., 2003. – 96 с.

³Бажан І. І. Трудовий потенціал України: формування та використання / Ірина Іванівна Бажан. – Донецьк: Юго-Восток, 2006. – 144 с.

Таблиця 1

Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за місцем навчання на початок навчального року

Роки	2000	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Чисельність дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які навчаються в професійно-технічних навчальних закладах	8382	15387	17225	18950	19086	19921	18996	18830
Чисельність студентів ВНЗ I-II рівнів акредитації з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	2525	3993	3968	3901	4083	3845	3656	3582
Чисельність студентів ВНЗ III-IV рівнів акредитації з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	1516	3505	3894	4762	5034	6050	6409	5988

лених батьківського піклування, на ґрунті аналізу його змін за останні роки.

Виклад основного матеріалу. На рис. 1 представлені статистичні дані щодо загальної чисельності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні⁴.

Починаючи з 2009 р., спостерігається тенденція до зменшення чисельності дітей-сиріт (з 103542 дітей у 2008 р. до 98119 дітей у 2010 р.) та зниження показника чисельності дітей-сиріт та дітей,

позбавлених батьківського піклування, в розрахунку на 100000 дітей (від 0 до 17 років). Станом на 1 січня 2009 р. він дорівнював значення 1265⁴, а на 1 січня 2011 р. — 1226^{5,6}.

У табл. 1 наведені статистичні дані цього розподілу дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за місцем навчання⁶.

Розглянемо рис. 2. На графіку 1 бачимо, що з 2000 р. до 2008 р. відбулося різке збільшення чисельності учнів ПТНЗ із числа дітей-сиріт та дітей,

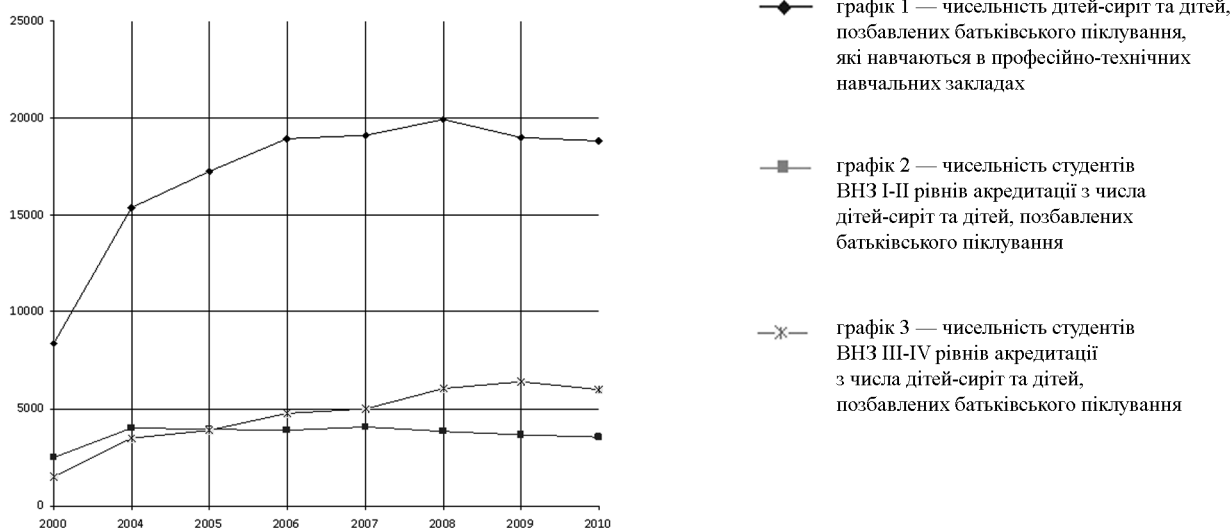


Рис. 1. Динаміка чисельності учнів ПТНЗ і ВНЗ усіх рівнів акредитації з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

⁴ Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства: статистичний збірник / відп. ред. І. В. Калачова. К.: Держкомстат України, 2009. — С. 12, 33–34

⁵ Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства: статистичний збірник / відп. ред. І. В. Калачова. К.: Держкомстат України, 2010. — С. 33–34

⁶ Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства: статистичний збірник / відп. ред. І. В. Калачова. К.: Держкомстат України, 2011. — С. 14, 33–34

позбавлених батьківського піклування (з 8382 учнів у 2000 р. до 1921 учня у 2008 р.), але в 2009-2010 рр. відбулося суттєве зменшення чисельності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що є

учнями ПТНЗ (у 2010 р. – 18830 учнів). Така тенденція до зниження трактується нами негативно через постійно зростаючий дефіцит кваліфікованих фахівців робітничих спеціальностей.

Таблиця 2

Вибуття вихованців із дитячих будинків і шкіл-інтернатів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за причинами та регіонами протягом 2010 р.

	Вибуло вихованців, усього	До ПТНЗ (крім спеціальних)	До ВНЗ усіх рівнів акредитації	На роботу	З інших причин
Україна	5261	1714	325	61	3161
АР Крим	320	66	15	7	232
Вінницька	145	63	18	1	63
Волинська	188	57	29	3	99
Дніпропетровська	390	151	36	6	197
Донецька	663	206	15	?	442
Житомирська	215	85	15	?	115
Закарпатська	168	23	5	?	140
Запорізька	324	152	4	1	167
Івано-Франківська	44	15	2	2	25
Київська	234	41	7	3	183
Кіровоградська	143	41	31	2	69
Луганська	288	122	5	6	155
Львівська	132	14	12	?	106
Миколаївська	175	83	19	?	73
Одеська	264	87	8	1	168
Полтавська	129	54	15	1	60
Рівненська	62	11	3	?	48
Сумська	200	54	13	2	131
Тернопільська	5	5	?	?	?
Харківська	425	125	27	14	259
Херсонська	108	48	19	?	41
Хмельницька	118	40	6	2	70
Черкаська	211	76	11	?	124
Чернівецька	52	21	?	?	31
Чернігівська	115	37	6	?	72
м. Київ	100	28	3	?	69
м. Севастополь	43	9	1	11	22

Таблиця 3

Показники матеріальної бази дитячих інтернатних закладів на початок навчального року

Роки	2005/2006	2006/2007	2008/2009	2009/2010	2010/2011
Кількість шкіл-інтернатів для дітей-сиріт	54	55	51	78	77
Кількість майстерень в цих школах-інтернатах	53	53	47	77	76
Кількість підсобних господарств у школах-інтернатах	16	17	12	20	21
Кількість дитячих будинків	109	114	115	114	113
Кількість майстерень	11	11	12	14	12
Кількість підсобних господарств	12	11	9	7	6

Таблиця 4

Працевлаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які закінчили професійно-технічні навчальні заклади у 2009/2010 навчальному році

Загальна кількість випускників ПТНЗ, працевлаштованих за професією	Із них дітей-сиріт	Загальна кількість випускників ПТНЗ, які не працевлаштувалися	Із них дітей-сиріт
200068	7459	15617	192

У табл. 2 наведені дані, які відображають кількість вихованців дитячих будинків та шкіл-інтернатів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які протягом 2010 р. стали учнями ПТНЗ, студентами ВНЗ усіх рівнів акредитації та влаштувалися на роботу⁶.

У перелік «з інших причин» входять діти, які вибули до спеціальних ПТНЗ, інших дитячих будинків та шкіл-інтернатів, під опіку, на усиновлення тощо.

Із табл. 2 бачимо, що абсолютна більшість вихованців дитячих будинків та шкіл-інтернатів для дітей-сиріт стає учнями ПТНЗ (1714 дітей у 2010 р.), це в 5,27 разу більше кількості вихованців таких установ, які стали студентами ВНЗ усіх рівнів акредитації (325 осіб у 2010 р.).

За абсолютною чисельністю лідером серед регіонів є Донецька область, де учнями ПТНЗ стали 206

дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з дитячих будинків та шкіл-інтернатів, за відносним розрахунком Тернопільська область, де частка учнів ПТНЗ дорівнює 100% чисельності випускників цих закладів.

Отже, дитячі будинки та школи-інтернати – це вагоме джерело поповнення кваліфікованими робочими кадрами промисловості та аграрного сектору України, тому матеріально-технічне забезпечення цих інтернатних закладів потребує особливої уваги з боку державних органів.

Як згадувалося вище, в останні роки спостерігається зменшення чисельності дітей-сиріт, що є учнями ПТНЗ. На наш погляд, однією з причин цього негативного явища є вкрай незадовільна матеріально-технічна база шкіл-інтернатів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, та дитячих будинків.

⁶ Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства: статистичний збірник / відп. ред. І. В. Калачова. К.: Держкомстат України, 2011. – 78 с., ст. 36

Таблиця 5

Кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, за місцем навчання та регіонами на початок 2010/2011 навчального року

	У ПТНЗ	У ВНЗ I-II рівнів акредитації	У ВНЗ III-IV рівнів акредитації
Україна	18830	3582	5988
АР Крим	719	64	103
Вінницька	602	146	135
Волинська	278	86	55
Дніпропетровська	1881	286	789
Донецька	2521	472	469
Житомирська	562	173	106
Закарпатська	245	46	78
Запорізька	1075	86	267
Івано-Франківська	256	120	51
Київська	424	106	154
Кіровоградська	576	120	67
Луганська	1407	167	285
Львівська	632	125	238
Миколаївська	756	158	162
Одеська	1205	216	500
Полтавська	530	116	117
Рівненська	321	78	91
Сумська	822	48	172
Тернопільська	250	53	63
Харківська	905	217	429
Херсонська	697	128	197
Хмельницька	502	76	104
Черкаська	490	134	135
Чернівецька	163	65	35
Чернігівська	367	102	67
м Київ	555	178	1085
м Севастополь	89	16	34

Такий аспект матеріально-технічного забезпечення цих закладів як наявність власних підсобних господарств і майстерень відображено в табл. 3⁸.

Дані, наведені в табл. 3, свідчать про те, що за останні роки матеріально-технічне становище

дитячих інтернатних закладів практично не зазнало змін. Так із 2005/2006 навчального року до 2010/2011 р. відсоток закладів, забезпечених власними майстернями, в загальній кількості шкіл інтернатів коливався в діапазоні 92–99%.

⁸Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства: статистичний збірник / відп. ред. І. В. Калачова. К.: Держкомстат України, 2009

Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства: статистичний збірник / відп. ред. І. В. Калачова. К.: Держкомстат України, 2010

Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства: статистичний збірник / відп. ред. І. В. Калачова. К.: Держкомстат України, 2011

Укомплектованість шкіл-інтернатів підсобними господарствами в ці ж роки складала 24–31%. Катастрофічним є становище в дитячих будинках: тільки 10–12% із них мають свої майстерні і 5–11% свої підсобні господарства, хоча в дитячих будинках виховуються діти віком від 5 до 17 рр., у час, коли закладається в свідомості дитини любов до праці.

Інститути влади, відповідальні за виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, повинні звернути увагу на незадовільний стан матеріально-технічного забезпечення дитячих інтернатних закладів.

На наш погляд, не менш важливим є працевлаштування дітей-сиріт після закінчення ними ПТНЗ.

У табл. 4 наведені дані щодо працевлаштування дітей-сиріт після закінчення ПТНЗ за 2009/2010 навчальний рік, які вказують на те, що з 7651 юнаків та дівчат працевлаштувалися за професією 7459 осіб, тобто 97,5% загальної чисельності випускників⁹. Це досить високий показник, який свідчить про те, що одержання дітьми-сиротами професійної освіти забезпечує високу виразність працевлаштування на підприємствах України.

Аналіз графічної залежності 2, що представлена на рис. 2, вказує на постійне зниження чисельності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які є студентами ВНЗ I–II рівнів акредитації, починаючи з 2008 р. і до 2010 р. включно. Масштаби скорочення досягли 12,3%, так в 2007 р. навчалось 4083 студенти, а в 2010 р. – 3582.

Зменшення чисельності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які навчаються у ВНЗ III–IV рівнів акредитації (рис. 2, графік 3), вперше відбулося в 2010 навчальному році і становило 6,6% (у 2009 році – 6409 студентів, що відповідає максимуму; в 2010 році – 5988).

У табл. 5 представлені статистичні дані про чисельність дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за місцем навчання та регіонами в 2010/2011 навчальному році¹⁰.

Дані, наведені в табл. 5, вказують на те, що найбільша чисельність дітей-сиріт, які стали учнями ПТНЗ у 2010/2011 навчальному році, спостерігала-

ся в Донецькій, Дніпропетровській, Луганській, Одеській та Запорізькій областях. Загалом у ПТНЗ цих областей навчалось 8085 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що становить 43% від загальної чисельності учнів цієї категорії.

Серед дітей-сиріт, які стали студентами ВНЗ усіх рівнів акредитації в 2010/2011 навчальному році, більшість навчалась у м. Київ, Дніпропетровській, Донецькій, Одеській та Харківській областях, разом – 4641 особа, що становить 48,5% загальної кількості дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, – студентів ВНЗ усіх рівнів акредитації в Україні.

Спостерігається загрозлива тенденція зниження чисельності студентів ВНЗ усіх рівнів акредитації серед дітей-сиріт, що в подальшому матиме негативний вплив на процес інтенсивного відтворення трудових ресурсів і, як наслідок, призведе до зниження конкурентоспроможності економіки України, адже майбутнє держави за освіченими, висококваліфікованими кадрами.

На наш погляд, ці зміни пов'язані зі світовою фінансово-економічною кризою, яка розпочалася в 2008 р. й продовжується дотепер, негативно впливаючи на соціально-економічний стан України. Але навіть у таких складних економічних умовах держава повинна докорінно змінити ситуацію на краще, адже мова йде про найбільш вразливий прошарок громадян України – дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Висновки. Тенденція до зниження кількості дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які стали учнями ПТНЗ та ВНЗ усіх рівнів акредитації протягом останніх років, у найближчому майбутньому негативно вплине на якісні показники трудових ресурсів України.

Необхідно терміново змінити на краще матеріально-технічну базу дитячих інтернатних закладів, оскільки їх вихованці в своїй більшості поповнюють лави учнів ПТНЗ, що в умовах постійно зростаючого попиту на кваліфікованих фахівців робітничих спеціальностей є надважливим завданням.



⁹ Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства: статистичний збірник / відп. ред. І. В. Калачова. К.: Держкомстат України, 2011. – 78 с., ст. 65

¹⁰ Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства: статистичний збірник / відп. ред. І. В. Калачова. К.: Держкомстат України, 2011. – 78 с., ст. 28